

SİDKÎ BABA'NIN ŞİİRLERİNDE ŞEKİLLER VE TÜRLER*

Dr. Doğan KAYA

Halk şiirinde biçim ve tür konusu üzerinde yıllardan beri tartışmalar yapılmışsa da hâlâ bir sonuca varılamamıştır. *Biçim / yapı / şekil / tip* konusu Fuat Köprülü¹, Ahmet Talat Onay², Hikmet İlaydın³, Hikmet Dizdaroğlu⁴, Pertev Naili Boratav⁵, Öcal Oğuz⁶, Şeref Boyraz⁷, Esmâ Şimşek⁸ ve Doğan Kaya⁹ gibi araştırmacılar tarafından irdelenmiş; muhtelif ve önemli görüşler ortaya konulmuş olmasına rağmen bir neticeye varılamamış ve ortak bir noktada buluşulamamıştır. Ahmet Talat Onay'ın 1928'deki görüşlerine, geçen bunca yıllara rağmen yeni bilgilerin ilâve edildiği söylenemez.

O halde yapılması gereken nedir? Yapılması gereken; mevcut şiirlere yeni terimler bulmak ve yapılacak tasnifleri bu çerçevede oluşturmaktır. Bu düşünceden hareketle *Güzelleme, Semaî, Taşlama, Varsağı, Ağıt, Destan* gibi mevcut türlere, tespit edebildiğimiz yeni tür ve şekiller eklememiz gerekiyor. "Yeni" sözü ile elbetteki henüz yazılmış şiiri / şiirleri değil, daha önce yayımlanmış, ancak adı konulmamış şiirleri ve adı bilindiği halde yapılan tasniflerde yer almayan şiirleri kastetmekteyiz. Söz konusu şiirler, genellikle dörtlüklerle vücuda getirilmiştir. 8 veya 11, hatta 14, 15 ve 16 heceli divan şeklinde olabilirler.

Âşık edebiyatının en önemli kaynaklarından olan cönklerde koşma tipinde kaydedilmiş sayısız örnek vardır. O halde söylediğimiz özellikleri ihtiva eden bu şiirleri adlandırırken, dar bir alana hapsedilmişlikten kurtarıp tamamına "**koşma tipi**" teriminin uygun olacağı kanaatini taşımaktayız. Çünkü koşma tipi, âşık şiirinin omurgasıdır. Verilen bütün örnekler, muhtelif hecelerde ve yukarıda özetlemeye çalıştığımız bir kalıpla kaydedilmiş örneklerdir. Daha önce yapılan

* *Yeniceli Âşık Sıdkî Baba ve Popülerlik Çerçevesinde Kültür ve Sanat Sempozyumu*, Mersin, 13-15 Ekim 2016,

¹ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1926, s. 321.

² Çankırılı Ahmet Tal'at [Onay], *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, İstanbul, 1928, s. 7.

³ Hikmet İlaydın, *Türk Edebiyatında Nazım*, İstanbul, 1964, s. 73.

⁴ Hikmet Dizdaroğlu, "Halk Şiirinde Türler", *Türk Dili-Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, S. 207, Aralık 1968, s. 186-293.

⁵ Pertev Naili Boratav, "Halk Edebiyatında Tür ve Biçim Sorunu Üzerine", *Folklor ve Edebiyat I*, İstanbul, 1982, s. 156.

100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul, 1969, s. 156.

⁶ M. Öcal Oğuz, *Halk Şiirinde Tür, Şekil Makam*, Ankara, 2001.

⁷ Şeref Boyraz, "Anadolu ve Azerbaycan Sahaları Halk Şiirinde Tür ve Şekil Meselesi", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 3, Sivas, 1996, s. 177-194

⁸ Esmâ Şimşek, "Halk Şiiri ile İlgili Bazı Problemler (Tür, Şekil, Kafiye ve Redif Konusunda)", *IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri*, (Editör: M. Naci Önal), Muğla, 22-24 Aralık 2011, Ankara, 2012, s. 805-809.

⁹ Doğan Kaya, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, AKÇAĞ Yay., Ankara, 2007, s. 99-105.

araştırmalarda müşterek bir düşüncenin ortaya çıkmaması da eldeki aynı örneğin muhtelif özellikler göstermesinden dolayı onları bir araya getirecek ortak paydanın göz ardı edilmiş olmasıdır.

Bu çerçevede âşık edebiyatındaki şiirler hece ölçülü ve aruz ölçülü şiirler olmak üzere iki ana grupta toplanabilir: Hece ölçülü şiirleri kahir ekseriyetle koşma tipi şiirler oluşturur. Bunları da şöyle gruplandırabiliriz

I. Heceli şiirler

A. Koşma tipi şiirler

1. *Yapılarına (şekil, biçim) göre koşmalar,*
2. *Türlerine göre koşmalar,*
3. *Yedekli koşmalar / şiirler,*
4. *Ezgilerine göre koşmalar olmak üzere dört grupta toplayabiliriz.*

II. Aruzlu şiirler: Divan, Semaî, Selis, Kalenderî, Satranç, Vezn-i Aher.

Beri taraftan Dinî-tasavvufî halk edebiyatı içinde ele alınması gereken şekil ve türler vardır. Bu sahaya ait ortaya konulmuş eserlerin şunlardır: *İlahî, âyin, tapuğ, nefes, durak, cumhûr, nutuk, devriye, şathiye, akâid, ayetleme, besmelenname, dolapname, düvaz / düvazımam, hacname, esma-i hüsnâ, faziletname, fütuvvetname, gazavatname, gevhername, hicretname, hikmet, hilye, ibretname, istihraçname, kıyametname, mahşername, maktel-mersiye, mansurname, medetname, medhiye, menakıbnâme, mevlid, minbername, miraciye, mucizat-ı nebi, münacaat, na't, nasihatname (pendname), nevrûziye, oruçname, ramazaniye, salatname, selamname, siretü'n-nebi, şefaathname, tacname, tahassurname, tarikatname, tenbihname, tevhid, vahdetname, velâyetname, vücudname.*

Adını zikrettiğimiz eserlerin dışında var olup da adı konulmamış türlerde vardır. Sıdkı Baba'nın şiirlerinde bu tarz eserlerin mevcut olduğunu müşahede ettik ve aşağıda ele alacağız.

Sıtkı Baba (1865-1928) Alevî-Bektaşî kültürünün önemli şairlerinden birisidir. Ele aldığı konuyu teknik sağlamlıkla ve kapsamlı olarak yansıtmayı başarmış usta bir şairdir. Şiirlerine genel olarak göz atıldığında onun pek çok tür ve şekle örnek teşkil edecek şiirler sergilediği görülür. Sıtkı Baba'nın başta muhtelif hecelerle koşma tipi şiirlerinin yanında beyitlerle veya dörtlüklerle hatta yedekli olarak vücuda getirdiği şiirler, bir hayli yekûn tutar.

Bugüne kadar Sıtkı Baba hakkında kitap bütünlüğünde dört çalışma ortaya konulmuştur. Bunlar; Ali Baki Gül, Hayrettin İvgin, Muhsin Gül ve Baki Yaşa Altınok'a ait çalışmalardır.¹⁰Biz çalışmalarımı bu dört kitaptaki şiirleri göz önüne alarak yaptık.

¹⁰Ali Baki Gül, *Sıdkî Baba Divanı*, Tarihsiz. / Hayrettin İvgin, *Âşık Sıdkî Pervane*, Emel Matbaacılık, Ankara, 1976. / Muhsin Gül, *Sıdkî Baba Hayatı ve Şiirleri*, Kadioğlu Matbaası, 1984. / Baki Yaşa Altınok, *Sıdkî Baba Divanı*, Sistem Ofset, Ankara, 2013.

Bektaşî kültürüne son derece vakıf olan Sıdkî Baba, aynı zamanda kuvvetli bir şairdir. Aruza da ve heceye de hâkimdir. Bildikleri ve inancı doğrultusunda şiirlerini vücuda getirirken yeknesaklık içinde olmamış, yeni duyuş ve düşünüşlerle kendisine edebiyatımızda haklı yer edinecek örnekler ortaya koymuştur.

Sıdkî Baba hakkında son kitabı yazan Baki Yaşa Altınok, kitabında şairin 772 şiirine yer vermiştir. Şiirlere göz attığımızda, Sıdkî'nin 27 farklı şiir şekli ve türü ortaya koyduğunu görürüz. Sözkonusu şekil ve türün başlıcası şunlardır:

Ağıt - Mersiye, Arzulama, Ayetleme, Dedim-Dedi, Dertlenme / Hayıflanma, Destan, Devriye, Dua, Düvaz İmam, Elifname, Güzelleme, Hayıflanma, İlticaname, Makamname, Medetname, Öğütleme, Övgüleme, Övgüleme, Övünme, Selâmlama / Merhabalama, Şükürname, Tacname, Tarikatname, Taşlama / Yergi, Uğurlama, Vedalaşma, Yedekli.

Bunlar içinde edebiyat âlemine yeni duyuracağımız terimler de vardır. Bunlar; *Arzulama, Ayetleme, Dertlenme / Şikâyetlenme, Dualama, Hayıflanma, Makamname, Öğütleme, Övgüleme, Övünme, Selâmlama / Merhabalama, Şükürname, Tacname, Tarikatname, Uğurlama, Vedalaşma*'dır.

Çalışmamızda bir vesile ile bu terimleri Sıdkî penceresinden tanıtacağız. Bunları yaparken yayımladığımız "Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü" adlı kitapta pek çoğu hakkında ayrıntılı bilgi olanlar hakkında tekrara düşmek istemiyorum. Ancak ilgili terimi tanımlayan bilgi vermenin de yerinde olacağını düşünüyorum.

AĞIT - MERSİYE: Ağıt, başta ölüm olmak üzere ayrılığın yahut üzüntünün doğurduğu ıstırap sebebiyle ortaya konulan lirik ve manzum üründür. Şayet ölenler için söyleniliyorsa kendisine has makamla terennüm edilir. Ağıtlar, anonim olabildiği gibi sahibi belli ürün de olabilir. Ağıt şiirler klasik şairlerin de ortaya koyduğu ürünlerdendir. Bunlar aruz vezni ile olup mersiye olarak adlandırılırlar.

Sıdkî'nin 14 ağıt şiiri (s. 3, 52, 86, 87, 130, 159, 251, 522, 527, 528, 525-529, 541, 562)¹¹ vardır. Bunlardan 251. sayfadaki şiir, Hz. Hüseyin için söylenmiş ağıttır. Son beş numara Seyyid Çelebi Cemalettin Efendi'ye söylenmiş ağıtların sayfalarını göstermektedir.

Sıdkî'nin çok sayıda mersiyesi vardır. 385, 386, 387, 387, 388, 388, 397, 398 ve 412. sayfalarda Hz. Hüseyin'e söylenmiş mersiyeler yer alır. En çok mersiye de Çelebi Cemalettin Efendi'ye söylenmiştir. Bu şiirler 414, 448, 481, 482, 488, 490, 491, 497, 514, 519-525, 530-533, 539, 545. 546 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554-555, 556, 559, 560, 561. sayfalardadır.

*Sultan Seyyid Cemal dünyadan göçtü
Ah eyledi arş-ı Rahman ağladı*

¹¹ Numaralar, Baki Yaşa Altınok'un kitabındaki sayfaları işaret etmektedir.

*Rıdvan sekiz cennet kapısını açtı
Vildan ile Huri, Gılman ağladı (s. 87-88)*

...

*Geldi çün mâh-i Muharrem âşıkân ağlar bugün
Arş-i âlâda melâik kareler bağlar bugün
Nâle vü feryad eder hep taş ile dağlar bugün
Hep eridi yüreğimde kalmadı yağlar bugün
Âteş-i aşk ü muhabbet sinemi dağlar bugün
Gözlerimin yaşı durmaz kan ile çağlar bugün (481-482)*

ARZULAMA: Âşık edebiyatında özlenen kişi, memleket ve geçmiş zaman için söylenen şiir türüdür. Özlenen kişi sevgili, anne, baba, kardeş, saygı duyulan şahsiyet olabilir. Bunlar yaşayan birisi olabilecekleri gibi hayatta olmayabilirler de. İhtişamlı devirlere, varlıklı günlere ve çocukluk-gençlik dönemlerine duyulan özlemle ortaya konulmuş şiirler de bu terimin ihtiva ettiği şiirlerdir. Terim adı, tarafımızdan konulmuştur.

Sıdkî'nin arzulama niteliğinde beş şiiri vardır ve bu şiirler 45, 99, 126, 132, 203. sayfalarda kayıtlıdır.

*Eyyam-i baharda andelibâsa
Ol gonca handanın arz'eder gönlüm
Şirin-ter ehl-i naz bir kadd-i bâla
Serv-i hıramânınarz'eder gönlüm*

...

*SIDKÎ'ya nâbedid oldum can gibi
Çağladı seylâb-i çeşmim kan gibi
Taht-i istiğnada Süleyman gibi
Belkîs-i devranın arz'eder gönlüm (203-204)*

AYETLEME: Kuran'daki surelerin ayet ayet hatta kelime kelime ele alınıp bunların inanç ve düşünce ile birleştirildiği, yorumlandığı şiir türüdür. *Fatiha*, *İhlas*, *Kevser* Sureleri kullanılır. Bunun yanında *Nur*, *Bakara*, *Fetih*, *Leheb*, *Duha*, *Şems*, *Yasin* gibi surelerden alıntılar yapılabilir. Kültürümüzde ilk ayetleme örneğine Nesimî'de rastlanır. Onu XVI. yüzyıl şairlerinden Viranî ve Kalender Baba'nın şiirleri izler. Sıdkî'nin tespitlerimize göre 5 ayetlemesi vardır ve bunlar ilgili kitabın 163, 261, 321, 352, 373. sayfalarında yer almaktadır.

*Tâcın kubbesinde yazılan ayet
"Küllî şey'in hâlik illâ vechehü"
Tâcın ortasında nakş'olan hikmet
"Allahü lâ ilahe illallahü"*

...

Peşinde yazılan tâcın SIDKÎyâ

“Ve allema âdem’ül-esmâ’ül-hüsna”
On iki tereğinde oluptur nûma
“Yâ Hannan ya Mennan illâ hû” (s. 352)

DEDİM-DEDİ: Âşıkların başta aşk konusu olmak üzere hemen her konuda karşılıklı konuşma esasına dayalı söyledikleri şiirlerdir. İlk örnekleri *Nesimî, Pir Sultan, Tamaşvarlı Gazi Âşık Hasan, Ercişli Emrah* gibi şairlerde görülür.

Edebiyatımızda “Dedim-Dedi”li şiir şeklinin en eski örneğini *DivanüLügati’t-Türk*’te buluruz. Bu şiir parçası 7 heceli olup âşık-maşuk deyişmesi şeklindedir. Sahibi belli olan ilk “Dedim-Dedi”li örnek ise *Kadı Burhaneddin*’e aittir. Klasik şairler de gazel ve murabba tarzında “Dedim-Dedi”li şiirler yazmışlardır. *Şeyhî, Genceli Nizamî, Fuzulî ve Mihrî Hatun* gibi şairlerin dedim dedili tarzda yazdıkları şiirler ilk akla gelenlerdir. Klasik şairlerin yazdıkları bu şiirler *müracâ’a* olarak adlandırılmıştır.

Sıdkî’nin birisi hece birisi aruz ölçülü olmak üzere 2 “Dedim-Dedi”li şiiri vardır. Hece ölçülü olan 11 heceli ve 18 dörtlük olup aynı zamanda “Şükürname”dir (s. 76). Aruz ölçülü olan “Dedim-Dedi”li şiir, (Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün Me fâ î lün) vezninde 5 beyitlik gazeldir. (s. 480)

*Kendim Bektaşî’yim, Tarsuslu zatım
Mesrur oldu kalbim gitti firkatim
Dedim nerededir yahu doratım
Dedi on beş saat buraya billah (s. 76)*
...
*Dedim vardın mı ol yâra yüzün sürdün mü didara
Dedi; düştü cihan zara nesl-i âl-i abâ mahzun (s. 480)*

DERTLENME / ŞİKÂyetLENME: Şairin kendi derdini, yakınmalarını, acısını ve şikâyetlerini konu ettiği şiir türüdür. Hemen her âşığın bu tarzda ortaya koyduğu pek çok şiiri vardır. 8, 11, 14, 15 ve 16 heceli olabilirler. Dert konusu şahsî olabileceği gibi millî konuda da olabilir. Terim adı, tarafımızdan konulmuştur.

Sıdkî’nin de bu konuda söylediği pek çok şiiri mevcuttur. Bunlar üzerinde çalıştığımız kitapta 71, 72, 134, 144, 168, 175, 176, 177, 184, 185, 194, 198, 199, 205, 234, 279, 280, 281, 308, 361. sayfalarda bulunmaktadır. Sıdkî özlemine duyduğu tarikat ulularından ayrı kalmanın verdiği acıyla, aşk derdiyle söylenmiş şiirlerdir.

*Seher vakti senin âh ü zarından
Düşer bir velvele gülşana bülbül
Sen de mi ayrıldın nazlı yarından
Giriftarsın derd-i hicrana bülbül*

*Seher vakti bülbül ağlar ekseri
Bülbülün gözyaşı deler mermeri
Sen ağlarsın gülün yoktur haberi
Yazıktır ömrüne divane bülbül*

*SIDKÎyâ dertlerim dilde müşkildir
Bu aşkın elinden gözlerim seldir
Senin intizarın bir gonca güldür
Benim arzumanım bir yâre bülbül (s. 168-169)*

DESTAN: Âşıkların, temel özelliği olay, düşünce, durum, kanaat ve inanç anlatmaya dayalı hikâye kimliği taşıyan şiiirdir. Hacim itibariyle en az 3 dörtlük, en fazla 100-150-160 dörtlük kadar olabilir. Destanlar koşma kafiye düzenindedir, ancak bekçi destanlarında olduğu gibi mani tipinde destanlar da yok değildir. Genellikle 11 heceli olmakla birlikte 7, 8 hatta divanı tarzda söylenmiş destanlar da vardır. Destanda hikâye etme temel unsurdur ve didaktik şiir mahiyetindedir. Manzum veya mensur destanî eserler, hem divan edebiyatında hem de halk edebiyatında görülür. Divan edebiyatında manzum olanlar tabiatıyla aruz vezniyledir.

Sıdkî Baba'nın tamamı 3 dörtlük olan şiir sayısı çok azdır. Şiirlerinin dörtlük sayısı, ortalama 6-7'dir. Anlatımı geniş solukludur ve yansıttıklarında ayrıntı ön plandadır. Bu çerçevede çok sayıda destan vücuda getirmiştir. Sıdkî Baba divanında tespit ettiğimiz destanlar şu sayfalarda yer alır: (s. 35, 46, 52, 57, 63, 72, 76, 86, 89, 100, 103, 117, 137, 140, 149, 158, 164, 178, 186, 200, 207, 210, 212, 224, 229, 232, 233, 237, 238, 251, 252, 256, 257, 262, 267, 270, 272, 273, 288, 291, 293, 327, 329, 331, 337, 348, 351, 358, 362, 366, 369, 520) Bunlar genellikle Bektaşî inancını yansıtan şiirlerdir. İçlerinde döner ayaklı ve 107 dörtlük olan şiir, edebiyatımızın en hacimli destanları arasındadır. Bu destan 103-117 sayfalarda yer almaktadır. Bu destanda, II. Meşrutiyet konu edilmiştir.

*Adalet tahtına ik'ad eyledi
Şehinşah-i âlem keremler kânı
Dünyayı adl ile âbad eyledi
Hak binler yaşatsın ol Hamid Han'ı*

...

*SIDKÎyâ pirimiz ol nur-ı celi
Kutbu'l-aktab Hacı Bektaş-i Velî
Sahibi Zülfikâr Hazret-i Ali
Çok şükür erişti Hakk'ın Arslan'ı (s. 103-117)*

DEVRIYE: Her varlığın Allah'tan gelip tekrar Allah'a döneceği devir nazariyesinin işlendiği tasavvufî şiir türüdür. Halk şiirinde devir nazariyesi, en az 8 dörtlüktür. Genellikle 11 hecelidirler. Beyitlerle de söylenmiş şekilleri vardır. Şîrî, Niyazi-i Mısırî, Sunullah-ı Gaybi, Abdülahad Nurî gibi şairlerin devriyeleri meşhurdur. Çalışmamız sırasında Sıdkî'nin 4 devriyesini (s. 200, 212, 214, 220), tespit ettik. Şiirler 11 heceli, döner ayaklıdır. Bunlardan;

*Kûn nutkunu izhar etmezden Yezdan
Kâf ü nun tahtında Sultan idim ben
Kurulmadan yer gök çarh-i âsûman
Saray-i mahfuzda mihman idim ben (s. 214-219)*

diye başlayan devriye 48 dörtlüktür.

DUALAMA: Edebiyatımızda dua şiirinin adıdır, yani muhteva olarak dualara yer verilir. Dua, bir iyiliğe karşılık olarak söylenmekle beraber, kişi duayı kendisi için de söyleyebilir. Âşık edebiyatında pek çok örneği olan dualamalar, daha çok 11 ve 8 hecelidirler. “Kargışlama”lar bu şiirlerin zıddı konularda vücuda getirilmiş şiirlerdir “Dualama” terimi tarafımızdan adlandırılmıştır.

Sıdkî Baba’nın da aruz vezni ile vücuda getirdiği bir (s. 542), hece ile söylediği 6 (s. 71, 137, 154, 155, 156, 181) “dualama”sı vardır.

*Hakk’ın divanına nasıl varalım¹²
Ya ilâhi aşkı yoldaş et bize
Ol mübarek didarını görelim
Ya ilâhi aşkı yoldaş et bize
...
SIDKÎyâ isterim avn ü inayet
Çoktur defterimde cürm ü cinayet
Gece gündüz eyleyelim ibadet
Ya ilâhi aşkı yoldaş et bize (s. 71)*

DÜVAZ / DÜVAZ İMAM: Alevî-Bektaşî Edebiyatında On İki İmam’ın konu edildiği şiirlere denir. Aruz ve hece ölçüsüyle olabilir. Daha çok koşma tarzında söylenir. *Düvaz*, Farsça 12 anlamına gelen *devazdeh* sözünün kısaltılmış şeklidir. Düvazlarda, Ehl-i Beyt’ten söz edilir, On iki İmam’ın başlarından geçenlere ve çeşitli özelliklerine yer verilir ve onlardan yardım istenir. Şiirlerde sıkça övülen on iki İmam şunlardır:

1. Hz. Ali (600-661),
2. Hz. Hasan (625-669),
3. Hz. Hüseyin (626-680),
4. İmam Zeyne’l-Abidin (666-713),
5. Muhammed Bâkır (676-731),
6. Caferü’s-Sadık (702-765),
7. Musa Kâzım (745-802),
8. Ali Rıza (770-818),
9. Muhammed Taki (810-835),

¹² Sıdkî Baba’nın oğlu Ali Baki Gül bu şiirin birinci dizesini bulamamıştır. Şiirin yarım kalmaması için “Ulu dergâhına yüzler sürelim” dizesini kendisi eklemiştir. Bulanların bu dizeyi eklemesi ricasında bulunmuştur. Bizdeki nüshada şiirin dizesi yukardaki gibidir. (Baki Yaşa Altınok).

10. Ali Naki (829-868),
11. Hasanü'l-Askerî (846-874),
12. Muhammed Mehdi (869-).

Sıdkî'nin hem aruz hem de hece vezni ile pek çok düvaz şiiri vardır. Aruzlu şiirleri 384, 418, 429, 445, 453, 494, 509, 511, heceli olanlar da 38, 127, 174, 192. Sayfalardadır.

<i>Dü cihan içindir sahip hanedan</i>	<i>Fatımatü'z-Zehra bağ-i İrem'dir</i>
<i>Sıdkınan men Mustafa'yı sevmişem</i>	<i>Cehd-i Hak yolunda gör ne sitemdir</i>
<i>Dü çeşm-i alâ'dir ilm-i Cavidan</i>	<i>Zümre-i şehidan, şâh-i keremdir</i>
<i>Nesl-i pâk-i Murtaza'yı sevmişem</i>	<i>Hem Hasan hulk-i Rıza'yı sevmişem</i>

<i>Ehl-i Beyt yolunda vermişim canı</i>	<i>Zeynel'e Hak dedim dârına durdum</i>
<i>Hamd olsun pirinden tuttum damanı</i>	<i>Bâkır'a, Cafer'e serimi verdim</i>
<i>Erler ser-fırazı hüblar merdanı</i>	<i>Hakikat babında Musa'yı gördüm</i>
<i>Ol Hüseyin'-i Kerbelâ'yı sevmişem</i>	<i>Hüblar şâhı Ali Rıza'yı sevmişem</i>

<i>Tâki Nâki erenlerin cıvanı</i>	<i>FAKİR PERVÂNE'yim kıldım ikrarı</i>
<i>"Men aref" sırrında seyrettim anı</i>	<i>Daim zikrederim hübb-ı Haydarı</i>
<i>Kalmadı gönlümün şekk ü gümanı</i>	<i>Muhammed Mehdî'nin sırr-ı serdarı</i>
<i>Askeri pir mehlıkayı sevmişem</i>	<i>Kutbü'l-Cemal âl-ulyayı sevmişem</i>

(s. 174-175)

ELİFNAME: Arap alfabesindeki harf sırasına uygun düşecek tarzda genellikle dize başlarına ilgili harfleri ve bu harflerle başlayan kelimeleri getirmek suretiyle değişik biçimlerde oluşturulan şiir şeklidir. Elifnameler, "Elif" harfi ile başlatılır, "Ye" harfine kadar devam eder. Konuları ve şekilleri farklıdır. Edebiyatımızda ilk elifname örneği XI. Yüzyılda Burkan muhitinde 24 dörtlük olarak ortaya konulmuş olan ve sahibi belli olmayan bir şiirdir. Daha çok halk şairleri söylemiştir. Bunlar semaî, koşma, destan, divan tarzındadır. Ancak klasik şairlerin (Âşık Paşa, Nesimî, Mihri Hatun, Hatayî, Fuzulî, Muhibbi, Esrar Dede) de kaside ve gazel tarzında söyledikleri elifnameler de vardır. Günümüz şairleri, alfabemizdeki A dan Z'ye kadar olan harflerle elifnameler ortaya koymaktadır.

Sıdkî Pervane'nin de hece vezinli bir elifnamesi vardır. Şiir 57. sayfada kayıtlıdır.

"Elif" Allah, Mim-Muhammed, Lam-Ali
Küntü-kenzi mazhar etti "Be" ile
Zahir bâtın hem ahiri evveli
Bir kandilde üç nur oldu "Te" ile (s. 57)

GÜZELLEME: Güzelliği konu edinen koşma türüdür. Sevgili, bağ, bahçe, at, dere, dağ, köy, kent vs. gibi beğenilen ve gönül verilen nesne ve kavramlar için

söylenmiş pek çok güzelleme vardır. Bunların içinde en fazla sevgili için güzelleme söylenmiştir.

Daha çok Bektaşîlik itikadını yansıtan şiirler yazan Sıdkî'nin güzellemeleri de vardır. Güzellemeler, övülen varlık sevgili olduğu gibi bir tarikat büyüğünün çeşitli vasıfları ile yüceltilmesi (Cemalettin Efendi gibi... s. 179), Cuma gecesinin fazileti (149), bir köyün övülmesi (Şimdiki adı Akçataş olan Topayın köyü gibi... s.238) şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Tespit ettiğimiz güzellemeler şu sayfalarda yer almaktadır: 37, 60, 61, 66, 67, 68, 69, 70, 96, 97, 98, 124, 128, 131, 140, 142, 143, 144, 146, 147, 149, 157, 166, 167, 168, 171, 172, 179, 183, 222, 223, 225, 226, 229, 230, 231, 233, 234, 238 olan köy), 238, 241, 242, 245, 255, 281, 282, 284, 285, 286, 296, 322, 323, 324, 355, 362.

*Bu gün seyre çıktı hublar sultanı
Teşrif etti bezm-i âlâya bakın
Tuttu şaşaası bütün cihanı
Alnında nücûm-ı Zehra'ya bakın*

*Gelmemiş cihana böyle mehpare
Bir bakışla aklım aldı ne çare
Sıdkî'yi bülbül tek düşürdü zâre
Şol yüzü gül lebi hamrâya bakın (s. 229-230)*

HAYIFLANMA: Âşık tarzı şiir geleneğinde yapılması gerektiği halde icra edilemeyen hususlar, durumlar ve ideallerin verdiği pişmanlığı dile getiren şiir türüdür. 8, 11 heceli veya divanî tarzda olabilirler. Terim adı, tarafımızdan konulmuştur.

Sıdkî'nin hayıflanma şiir türünde bir şiiri vardır. 173. sayfada yer alan şiirde samimi ve inancına sahip olmak isteyen bir Bektaşî tavrı içindedir.

*Acep olamam mı kabul-i dergâh
Dergâh-i âli'nin ferraşı olsam
Ben kulluk etmesem kul demez Allah
Kavm ü kabilesi kardeşi olsam
...
Ey hoca meyl'edip ben sana akmam
Havfım yok cehennem nârından korkmam
Ali'yi seveni âteşe yakmam
Sıdkîyâ cehennem ateşi olsam (s. 173)*

İLTİCANAME: Genellikle aruz vezni ile yazılan ve ümit, bağış ve yardımın Allah'tan istenildiği şiirlere verilen addır. Semaî, divan şeklinde olabilir.

Sıdkî, edebiyatımızda en güzel ve en fazla ilticaname örneklerini ortaya koyan şairlerimizdir. 3'ü aruz olmak üzere 6 ilticanamesi bulunmaktadır. 34, 35,

278. sayfadaki şiirler hece, 394, 475 ve 480. sayfalardaki şiirler aruz ölçülüdür. Bunlardan 475. sayfadaki şiir Hz. Hüseyin'e söylenmiş bir ilticanamedir.

*Hûblar padişahı ey şah-ı atâ
Bin kanımız bir mürvete bağışla
Erlerin şânıdır imdâda yete
Bin kanımız bir mürvete bağışla.*

...

*Kul Pervâne'm eder elhamdülillah
Durdum divanına Allah eyvallah
Velâyet sultanı kutb-ı Feyzullah
Bin kanımız bir mürvete bağışla (s. 34)*

MAKAMNAME: Dört kapı-kırk makamın, tarikatin makamlarını anlatıldığı şiirlerdir. Genellikle hece vezni ile yazılırlar. Tasavvufta dört kapı olarak nitelendirilen şeriat, tarikat, hakikat ve marifet ile her kapının kendi içindeki 10 babın ne olduğu ele alınır.

Sıdkî'nin 2 adet makamnamesi vardır. Bunlardan 246 sayfadaki şiirde "Tarikat" ele alınırken onun 24 makamından söz edilmiştir. Şiir 12 dörtlüktür. Diğer şiir, 314. sayfada başlayan şiirdir. 19 dörtlük olan bu şiirin konusu Dört Kapı-Kırk Makam'dır.

*Dört kapıdan kırk makamı sorarsan¹³
Berigel bu dersten sabak alagör
Eğer bu esrarın aslın ararsan
Aç can gözünü kalp aynasın silegör*

...

*SIDKÎ der mürşidim evlâd-i Ali
Elestü bezminde demişiz beli
Nesl-i on ik'imam Bektaşî Veli
Eriş evlâdına biat kılagör (s. 314-317)*

MEDETNAME: Alevî-Bektaşî şairlerin Ehl-i Beyt'ten ve On İki İmam'dan yardım istedikleri şiirlerdir. Bu şiirlere "istimdatname" de denilir. Hecenin muhtelif kalıplarında söylenen medetnamelerin en güzel örneklerini, Kul Himmet, Şah Hatayî, Noksanî, Kul Himmet Üstadım ve Tarsuslu Sıdkî ortaya koymuştur.

Sıdkî'nin elimizde 5 medetnamesi bulunmaktadır. 153, 192, 327, 337, 341. sayfalarda bulunan bu şiirlerde Hz. Muhammet, Hz Ali, Hacı Bektaş Veli Balım Sultan ve Hüseyin Gazi'den medet beklenmiştir.

Aşk elinden cân nâtüvan

¹³ Dört kapı kırk makamı anlatır.

*Muhammed Mustafa yetiş
Bi-hürmet-i fazl-i Yezdan
Aliyyül-Murtaza yetiş.
...
SIDKÎ fakir der el-aman
Lütf'eyle hakk-i masüman
Bi-hakk-i şah-i Horasan
Sultan-i evliya yetiş (s. 337-339)*

MERHABALAMA: (Bkz. SALÂMLAMA).

ÖĞÜTLEME: Konusu öğüt / nasihat olan âşık tarzı şiir şeklidir. Klasik şiirimizde bu tarzda yazılmış eserler; “pendname”, “nasihatname” adlarıyla adlandırılmıştır. Öğütlemeler koşma tipi şiirlerden olup genellikle 11 hece ile söylenirler. Pek çok âşığın öğütleme şiiri vardır ve âşıklar bu şiirlere “Nasihat Destanı” yahut “Öğüt Destanı” demişlerdir. Bilgili, tecrübeli ve yaşlı kimselerin başkalarına söyledikleri öğütler, daha çok din, ahlak, yaşantı, davranış konularında olur. İyi insan olmanın esasları ön planda tutulur.

Sıdkî'nin 7 öğütlemesi vardır. İncelediğimiz kitaplarda 32, 230, 231, 310, 342, 344 ve 345. sayfalarda olan bu şiirler 11 heceli olup genellikle 5 dörtlüktür.

*Gel ey can fariğ ol fi'l-i fenadan
Nokta-i Ba-Bismillaha baş indir
Sadık ol hal öğren bir evliyadan
İnat etme eyvallaha baş indir
...
Arif ol âlemde gezme beyhude
Aç gözüñ gafletten kalma uykuda
SEFİL SIDKÎ erem dersin maksuda
Nûr-i Cemal Feyzullaha baş indir (s. 310)*

ÖVGÜLEME: Kişi, kuruluş, belde, millet veya ülkenin övüldüğü şiirlerdir. Hemen her âşığın bu tarzda ortaya koyduğu şiir türüdür. Koşma tipinde olduğu gibi yedekli şekilde de olabilir. Şiire konu olan husus, âşığın gönül ve bilgi dünyasında üstün özellikleriyle nitelendirilir. Terim ilk olarak âşık Şenlik sempozyumunda Şeref Boyraz tarafından ilim dünyasına teklif edilmiştir.

Sıdkî'nin hem aruz hem de hece ölçülü övgülemeleri vardır. Aruz ölçülü olanlar şu sayfalarda bulunmaktadır: 399 (Hz. Fatıma), 401 (İmam Rıza), 403 (Hz. Muhammed), 425-426-427-428 (Hz. Ali), 463-464 (Hz. Hasan), 476-479 (Hz. Hüseyin), 495 (Hacı Bektaş).

Hece ölçülü övgülemeler ise şu sayfalarda kayıtlıdır: 80 (Feyzullah Çelebi), 81, 153 (Hacı Bektaş), 164 (Ali Cemal), 190 (Feyzullah Çelebi), 210 (Bektaşî uluları), 211 (Koçu Sultan), 232 (Abdal Musa), 244 (Sultan Gazi), 249 (Feyzullah Çelebi), 252 (Hacı Bektaş), 299 (Hz. Ali), 305 (Hz. Ali), 317, 318, 329 (Hacı Bektaş), 348.

*Çar deyince imdatlara yetişen
Hâlleri var pirim Abdal Musa'nın
Seher vakti bülbülleri ötüşür
Gülleri var pirim Abdal Musa'nın*

...

*SEFİL SIDKÎ Hak katarın yederler
Darda bunda çölde imdad ederler
Gülbank çekip Hakk'a doğru giderler
Yolları var pirim Abdal Musa'nın (s. 232)*

ÖVÜNME: Kişinin kendi meziyet, inanç ve yapısını övdüğü hece ölçülü şiirlerdir. Bu tip şiirlerde başkaları değil şairin kendisi kendini över. Övünme terimi tarafımızdan adlandırılmıştır. Sıdkî'nin övgüleme türünde söylediği 6 şiir vardır. 272, 273, 274, 275, 301, 369. sayfalarda kayıtlı bu şiirlerde Bektaşî inancı ile ilgili değerler ve kabuller övülmüştür.

*Biat kıldık hanedanın yoluna
Nûr-i Feyzullah'tan elimiz vardır
Bülbül olduk has bahçenin gülüne
İsmi zikreder dilimiz vardır*

...

*KUL PERVÂNE'm eder arslan döşlümüz
Cevahir avlatır eli kuşlumuz
Kanlı gömlek giyer demirbaşlımız
Tımarhane bekler delimiz vardır (s. 301)*

SELÂMLAMA: "Esselâm" yahut "selâm" sözü ile din ulularını yâd eden, onları yücelten veya bir yerde toplanmış izleyicilerin selâmlandığı şiirlere verilen addır. Bu tip şiirlere "Merhabalama" da denilir. Aruz ve hece ile söylenebilirler. Selâmlamalarda "merhaba", ve "Sefa geldin." "Hoş geldiniz." sözleri de kullanılır. Âşık meclislerinde âşıkların saza-söze başlamadan önce dinleyenleri selâmlaması gelenektendir. Edebiyatımızda daha çok Alevî-Bektaşî şairlerinin ortaya koydukları örnekler bulunmaktadır. Şiirlerde, Ehl-i Beyt, On iki İmam ve bu inancın değer verdiği ulu kişiler konu edilir. "Selâmlama" terimi tarafımızdan adlandırılmıştır.

Sıdkî'nin bu tarzda 11'i aruz (376, 377, 378, 382, 430, 459, 461, 466, 515, 534, 558), 3'ü hece (1, 62, 240) ölçülü olmak üzere 14 şiiri vardır.

*Merhaba ey nesl-i pâk-i şâh-i Merdan merhaba
Merhaba ey nûr-i ayn-i tahr-i ekvan merhaba*

...

*Merhaba ey Sıdkî-i biçaresin mesrur ile
Merhaba kıldın cihanı şâd ü handan merhaba (s. 378)*

ŞÜKÜRNAME: İnanç, düşünce, kabuller çerçevesinde Allah’a şükür dile getiren şiirlerdir. “İçinde sık sık “şükür”, “elhamdülillah” gibi sözler yer alır. Edebiyatımızda, hem aruz hem aruz ölçüsüyle örnekler sergilenmiştir. Bu terim tarafımızdan adlandırılmıştır. Sıdkî’nin 1 aruz (557), 5 tane de hece ölçüsüyle (74, 75, 76, 79, 328) söylediği 6 şükürnamesi bulunmaktadır.

*Bir zaman efsane yeldik cihanda
Şimdi bir sultana eriştik şükür
Fehmettik eşyayı sebû’l-mesanda
Nokta-yı bürhana eriştik şükür*

...

*SIDKÎ der dem be dem zikrullahımız
Cana hayat verir Feyzullahımız
Sertâc-i Muhammed eyvallahımız
Sırr-ı lâ mekâna eriştik şükür (s. 327-328)*

TACNAME: Bekâşî kültüründe önemli yeri olan “elifî taç”ın değeri ve öneminin konu edildiği şiirdir. “Elifî Taç”, Bektaşîlerin giydiği yassı başlığa verilen addır. Sivrililiğinden dolayı elife benzetilmiş ve bu adla anılmıştır. “Hüseynî Taç” da denilir. 12 dilimlidir. Mevleviler, buna “Külâh-ı Seyfî” adını verirlerdi. Sıdkî’nin bu konuda bir şiiri vardır. Şiir, 11 heceli ve 6 dörtlüktür.

*Bir sualim vardır sana ey derviş
Eğer derviş isen haber ver derviş
Tâcın istivası nedir kıl teftiş
Eğer derviş isen haber ver derviş.*

*Âyet, hadis ile iş bu halleri
Hem bilir hem tutar Pir abdalları
SIDKÎ der fark edüp bu sualleri
Eğer derviş isen haber ver derviş (s. 339)*

TARİKATNAME: Tasavvufta “Şeriat”, “Tarikat”, “Hakikat” ve “Marifet”ten birisi olan “Tarikat”ın adabının konu edildiği şiir türüdür. Bektaşilikte tarikatın 24 adabı vardır. Bunlar “bünyad”, “ahkâm”, “erkân” ve “aslî” olmak üzere 4 bab’a ayrılır. Her babda 6 esas vardır. Tarsuslu Sıdkî Pervane’nin bu türe uygun düşen çok güzel bir örneği vardır.

*Yirmi dördttür tarikatın makamı
Ârif isen fark eyleyip bilesin
Taksimde altışar oldu kıyamı
Açıp can kulağın hisse alsın*

...

*SEFİL SIDKÎ bu manayı bilelim
Dört kapıdan kırk makama gelelim
Dersen ki farz ile sünnet kılalım
Varıp âl-evlâda teslim olasın (s. 246)*

TAŞLAMA / YERGİ: Hiciv, kara mizah, yergi. Kişilerin, kurum ve kuruluşların, toplumun aksayan yönlerini, kusurlarını, çarpıklıklarını yahut gülünç taraflarını alaylı bir dille ele alan, eleştiren şiire verilen addır. Divan edebiyatındaki hicviye, Modern Türk Edebiyatında satir ve yerginin karşılığıdır. Taşlamalar bireysel ve toplumsal olmak üzere iki cephede kendisini gösterir. Bireysel taşlama şiirleri hiciv niteliğinde olup kızgınlık, kırgınlık, eleştiri vb. amacıyla söylenir. Bir bakıma bu taşlamalarda âşığın karakteristik özelliği görülür. Toplumsal taşlamalarda toplumda değerlerine uymayan sahneler yerilir. Taşlamalar, kişilerle, toplumla, hayvanlarla, tabiatla, felek ve kaderle ilgili olmak üzere çeşitli gruplara ayrılırlar.

İncelememizde Sıdkî Baba'nın 6 taşlamasını (s. 89, 146, 150, 270, 314, 325) tespit ettik. Şiirler, 11 hecelidir. Bunlardan birisi 45 dörtlüktür. Bu şiirde Sıdkî, bir kadıyı hicvetmiştir.

*Girince huzura çevirir yüzün
Hakkı icra etmez hıyanet kadı
Azazile teslim eylemiş özün
Olmuş şeytan ile karabet kadı.*

...

*Ey SIDKÎ bu tarih olsun nişanım
Ağustos on iki Konya mekânım
Bin üç yüz altı da iş bu destanım¹⁴
Şöhretlenip buldu kemalet kadı (s. 89)*

UĞURLAMA / SAFALAMA: Sevilen kişileri uğurlarken söylenen şiir türüdür. Âşıklar bu şiirlerle misafir ettiği kişiye / kişilere hayırlı yolculuklar temennisinde bulunur, yolculuğunun safalı olmasını niyaz eder. 8 veya 11 heceli olabilirler. Sıdkî'nin de elimizde bir uğurlaması bulunmaktadır.

*Geldi kılavuzlar kalktı kismetlerHer dem temennamız kutb-i cihana
Ey efendim selâmetle gidesiz Tebliğ et selâmum pir-i pirâna
Düzüldü katarlar çekildi atlar Hulus-i pâk ile can-siperane*

¹⁴ Miladi 1888.

Safa ile saadetle gidesiz

Şecaatle salâbetle gidesiz

*SIDKÎyâ âşıkım bir hüsn-i mâha
Seyyid Cemaleddin gül yüzlü şâha
Makam-ı Hünkâre yüce dergâha
Muhabbetle şerafetle gidesiz (s. 367)*

VEDALAŞMA: Bir mekândan, beldeden veya tekkeden ayrılırken kalanlara söylenen ve güzel dilekleri ihtiva eden şiirdir. Edebiyatımızda hem aruz hem de hece ölçülü şekilleri vardır. Vedalaşmalarda; “Elveda”, “Hoşça kal.”, “Himmet eylen.”, “Gider de gelirim inşallah” ve “Güle güle” gibi sözlere yer verilir. Sıdkî Pervane’nin 3’ü aruz (s. 379, 380, 533), 3’ü hece (s.163, 172, 257) olmak üzere 6 vedalaşma şiiri vardır.

*Esti başa yine hicran yelleri
Elveda ey nev-civanım hoşça kal
Gezeyim bir zaman gurbet elleri
Nesl-i Hünkâr âdil hanım hoşça kal
...
Gönül kuşu pervaz etti yuvadan
Mecnun gibi cüda düştüm Leylâ’dan
Unutma SIDKÎ’yı dilden duadan
Şahum Pirim âlişânım hoşça kal (s. 163-164)*

YEDEKLİ: Asıl şiir metnine yedek dizeler eklemekle vücuda getirilen şiirlerdir. Gerek klasik şiirde gerekse âşık tarzı şiir geleneğinde pek defa örneği sergilenmiştir. Sıdkî’nin 28’i aruz (s. 388, 389, 390, 391, 392, 394, 396, 398, 407, 412, 430, 442, 443, 448, 455, 459, 461, 466, 467, 469, 473, 481, 483, 488, 490, 491, 497, 500), 12’si hece (s. 38, 51, 84, 99, 201, 206, 208, 221, 249, 304, 528, 562), 12’si hece olmak üzere 40 yedekli şiiri vardır. Bağlantıların dize sayısı 1 veya 3 arasında değişebilmektedir, ancak 2 dize eklenmiş örnekler daha fazladır.

*Geldi matem günleri ah eylemek eyyamıdır
Didelerden eşk-i hûnun çağlamak eyyamıdır
Kalb-i mahzun yas ü kara bağlamak eyyamıdır
Macera-yı Kerbelâ’yı söylemek eyyamıdır
Ey muhibb-i âl olanlar ağlamak eyyamıdır
Sûziş-i matemle sine dağlamak eyyamıdır (s. 442)*

*...
Îlâhî senindir aff ile gufran
Îlâhî senindir lütf ile ihsan
Îlâhî senindir bu kevn ü mekân
Senindir melâik eşya ins ü cân
Habibin hürmeti Yâ Rab el-aman*

Yarama merhem kıl derdime derman (s. 206)

Bu bilgiler ışığı altında Sıtkî Perövané'nin Dinî tasavvufî Halk Edebiyatı alanında çok yönlü birisi olduğunu görmekteyiz. Buradan hareketle Sıdkî Pervane'nin bu alanda ilk hatırlanacak isimler arasında olması gerektiği sonucuna ulaştığımız söyleyebiliriz.